ОСВІТНІ, ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

УДК 615:33:614.2:616-036.22
DOI: https://doi.org/10.17721/2616-7786.2023/9-1/13

Наталя БІЛОУСОВА, канд. пед. наук, ст. викл.
ORCID ID: 0000-0001-6732-426X
e-mail: arinatala@gmail.com
Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика, Київ, Україна

Олена ЗЕЛІКОВСЬКА, канд. пед. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0002-6559-9101
e-mail: o.zelikovska@knu.ua
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

РОЗВИТОК НАВИЧОК САМОДОПОМОГИ У КОНТЕКСТІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ФАРМАЦІЇ З ПИТАНЬ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

В с т у п . ***Проведено компаративний аналіз освітньо-професійних програм підготовки магістрів фармації з метою з'ясування стану підготовки майбутніх фахівців щодо розвитку навичок самодопомоги з питань психічного здоров'я. Мета статті: висвітлити особливості підготовки магістрів фармації щодо розвитку навичок самодопомоги з питань психічного здоров'я шляхом проведення компаративного аналізу освітньо-професійних програм за спеціальністю 226 "Фармація, промислова фармація".***

М е т о д и . ***Для досягнення мети дослідження автори використовували наукову літературу, світові документи, офіційні сайти академічних вищих навчальних закладів, освітньо-професійні програми спеціальності 226 "Фармація, промислова фармація" із застосуванням методів порівняльного аналізу, систематизації та узагальнення.***

Р е з у л ь т а т и . ***Здійснено аналіз міжнародних документів, що засвідчують ефективність практики розвитку навичок фармацевтів до надання самодопомоги й обґрунтовано, що впровадження зазначених підходів на робочих місцях у подальшому вплине на якість надання фармацевтичної допомоги та убезпечать раннє професійне вигорання фармацевтів аптек.***

В и с н о в к и . ***Рекомендовано впровадження найкращих освітніх практик із підготовки магістрів фармації для введення самодопомоги при проблемах психічного здоров'я на робочому місці в національні освітні та професійні програми за спеціальністю 226 "Фармація, промислова фармація", що є перспективним.***

К л ю ч о в і с л о в а : ***безперервний професійний розвиток, належна аптечна практика, освітні програми, психічне здоров'я, фармацевтична допомога, фармацевтична освіта.***

Вступ

Постановка проблеми. Наслідки впливу повномасштабної війни в Україні спричиняють шкоду та руйнування в різних галузях економіки. Зафіксовані факти руйнувань і в галузі охорони здоров'я, а саме, у фармацевтичному секторі. За даними Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, станом на лютий 2022 року функціонувало близько 10 % аптечних закладів, при цьому в кінці березня 2022 року відновили свою роботу 80 % аптечних закладів, працівники яких щодня перебувають у зоні ризику та надають безперебійну фармацевтичну допомогу населенню країни (Chumak, 2022), що свідчить про негативний вплив стресових ситуацій на фармацевтичних працівників та українське населення. Отримані нами дані емпіричного дослідження, яке провели українські вчені у червні-липні 2023 р., свідчать про взаємозв'язок між зростанням рівня стресогенності українських громадян та кількістю звернень за фармацевтичною допомогою з питань психічного здоров'я. Результати зазначеного опитування також свідчать про готовність фармацевтів до набуття нових знань і навичок для подальшого надання фармацевтичної допомоги з питань психічного здоров'я, а також розвитку навичок самодопомоги на робочих місцях в аптеці (Bilousova, & Chuiko, 2023). У цьому контексті актуальним є розвиток навичок самодопомоги на робочих місцях фармацевтів аптек з питань психічного здоров'я в умовах воєнної агресії. Подальше впровадження в освітньо-професійні програми підготовки магістрів фармації за спеціальністю 226 "Фармація, Промислова фармація" розвитку навичок самодопомоги із питань психічного здоров'я забезпечить якісне надання фармацевтичної допомоги з питань психічного здоров'я та в подальшому попередить раннє професійне вигорання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати аналізу публікацій наукометричних баз даних Scopus, Web of Science, PubMed свідчить про високий інтерес зарубіжних учених до питань впровадження кращих практик набуття практичних навичок надання самодопомоги з питань психічного здоров'я на робочому місті фармацевтів. Вплив упровадження в освітньо-професійні програми підготовки магістрів фармації практичних навичок із надання самодопомоги з питань психічного здоров'я на робочих місцях на якість надання фармацевтичної допомоги та подальшого забезпечення раннього вигорання фармацевтів є актуальним у багатьох країнах світу: США (Aluh et al, Anyachebelu, & Ajaraonye, 2020, p. 64–72), Великої Британії (Rutter et al, 2013, p. 147), Австралії (McMillan et al., 2022), країнах ЄС (Directorate-General …, 2022) та ін.

Результати аналізу наукових публікацій свідчить про високий науковий інтерес зарубіжних учених до освітньо-професійних програм підготовки фармацевтів із питань психічного здоров'я. У зарубіжних освітньо-професійних програмах підготовки фармацевтів виокремлюються питання розвитку навичок із надання самодопомоги на робочому місті фармацевтів із питань психічного здоров'я та подальший вплив на якість надання фармацевтичної допомоги населенню. Зокрема, учені з Нової Зеландії дослідили вплив факторів ризику та стресогенних факторів у професійній діяльності фармацевтів. Із метою запобігання раннього вигорання фармацевтів в освітньо-професійні програми підготовки фармацевтів впроваджується комплекс дій із набуття

© Білоусова Наталя, Зеліковська Олена, 2023

ISSN 1728-3817

здобувачами освіти навичок із надання самодопомоги в стресових ситуаціях та в умовах надзвичайних ситуацій, а також стихійного лиха.

Під час дослідження з'ясовано, що в зарубіжних наукових працях розглядаються питання впливу пандемії COVID-19 як стресового фактора на фармацевтичних працівників та покращення якості надання фармацевтичної допомоги (Wong, Ram, & Scahill, 2023, p. 90); взаємозв'язок умов праці та якості навчання на робочому місті (Boyle et al., 2016, p. 772–783); вплив професійного стресу на якість життя фармацевтів (Almogbel, 2021, p. 643–654); вплив стресових факторів на зростання професійного вигорання фармацевтів (Balayssac, et al., 2017) та ін. Окрема увага приділяється комплексу дій щодо збереження психічного здоров'я фармацевтичних кадрів, що в подальшому має запобігати професійному вигоранню, якості надання фармацевтичної допомоги, орієнтованої на пацієнта (Hanna et al., 2022, p. 84).

У дослідженні, проведеному англійськими вченими, вивчаються стійкість фармацевтів до стресу, пов'язане з цим професійне вигорання під час пандемії COVID-19 та вплив стресових факторів на добробут професіоналів аптек під час виконання професійних ролей, орієнтованих на пацієнтів. Результати опитування, проведеного науковцями серед фармацевтів аптек, свідчать про взаємозв'язок оцінювання добробуту фармацевтів та показників стійкості. У свою чергу, високі показники добробуту свідчили про низькі ризики професійного вигорання. Науковцями обґрунтовано, що неблагодійні події "в динамічному середовищі" негативно впливають на індивідуальну та організаційну стійкість фармацевтів. Також доведений позитивний вплив командної роботи фармацевтів усередині колективу та в міжпофесійній взаємодії в мультидисциплінарних командах (Langran et al., 2022).

В іншому емпіричному дослідженні, проведеному американськими вченими, вивчається зв'язок між стійкістю фармацевтів, професійним вигоранням та ефективністю надання фармацевтичної допомоги, орієнтованої на пацієнта. Вчені наголошують, що стійкість до стресових факторів у фармацевтів на робочих місцях допомагає не тільки долати стресові ситуації, але й швидко відновлюватися після них. Акцентується увага на впливі стресостійкості до підвищення задоволеності від роботи, мотивації та самовідданості, а також зменшуються показники виснаження та плинності фармацевтичних кадрів в аптечних закладах. Автори встановили зв'язок між стресостійкістю та професійним вигоранням, покращенням задоволеності від життя. Результати зазначеного анкетування свідчать про вплив стресових чинників на якість надання фармацевтичної допомоги в аптеках та раннє професійне вигорання фармацевтичних працівників.

Отже, за результатами аналізу наукових публікацій зазначених учених простежується прямий взаємозв'язок між добробутом фармацевтів, організацією робочого місця, професійним вигоранням і стресостійкістю фармацевтичних працівників. Актуальною постає необхідність впровадження кращих практик підготовки майбутніх фармацевтів і розвиток навичок надання самодопомоги у стресових ситуаціях та в умовах воєнного стану (Weiss et al., 2023).

Українськими вченими питання стресостійкості фармацевтів розглянуто в наукових роботах Л. Пляка (Пляка, 2020, p. 64), Л. Шульга (Шульга, & Количева, 2020); формування психологічної компетентності майбутніх фармацевтів І. Гадяк (Гадяк, 2022, p. 36–45).

У своїх наукових працях І. Гадяк акцентує увагу на вирішенні проблем незахищеності фармацевтів у взаємодії із роботодавцем згідно КЗпП. Також піднімаються питання щодо подолання фармацевтами "стрес-індукованих станів". Слід зауважити, що в умовах воєнного стану дані проблеми для вирішення стають все більш актуальними. Вчена вносить обґрунтовану пропозицію внесення в освітньо-професійні програми підготовки майбутніх фармацевтів таких дисциплін, як соціальна психологія, комунікативна психологія та ін. Науковець відмічає, що безпекові фактори безпосередньо впливають на психоемоційний стан фармацевтичних працівників та підкреслює проблему інституційно-освітньої фармацевтичної освіти не тільки в Україні, але й у країнах ЄС з урахуванням питань розуміння вимог, потреб та професійних компетентностей як фахівців-виконавців (Гадяк, 2022, p. 36–45).

***Мета статті*:** висвітлити особливості підготовки магістрів фармації щодо розвитку навичок самодопомоги з питань психічного здоров'я шляхом проведення компаративного аналізу освітньо-професійних програм за спеціальністю 226 "Фармація, промислова фармація".

Методи

Для досягнення мети дослідження автори використовували наукову літературу, світові документи, офіційні сайти академічних вищих навчальних закладів, освітньо-професійні програми спеціальності 226 "Фармація, промислова фармація" із застосуванням методів порівняльного аналізу, систематизації та узагальнення.

Результати

З огляду на мету нашого дослідження вважаємо за необхідне акцентувати увагу на факторах, які впливають на продуктивність праці фармацевтичних кадрів в Україні. Наслідки впливу COVID-19 та війни в Україні, науково-технічний прогрес, цифровізація, організація праці на робочому місті призвели не тільки до руйнувань у фармацевтичному секторі, а й до модернізації різних технологічних процесів. Зазначені зміни вплинули і на психічний стан фахівців фармації, які постійно перебувають на передовій та надають фармацевтичну допомогу українському населенню, що в подальшому призводить до раннього професійного вигорання.

У дослідженні, проведеному італійськими вченими, велику увагу приділено професійній ролі сучасних фармацевтів, яка передусім має бути орієнтована на пацієнта. Автори особливу увагу приділили пацієнто-орієнтованим комунікаціям фармацевтів із споживачами лікарських засобів, які мають бути спрямованими на задоволення потреб пацієнтів. Увагу акцентовано на можливості професійної реалізації через надання якісних консультативних послуг "face-to-face". Вчені наголошують на перегляді програм підготовки майбутніх фармацевтів, які регулюються Директивою ЄС 2005/36/ЕС (Directorate-General …, 2022).

Проведений аналіз звіту-дослідження освітньо-професійних магістерських програм підготовки фармацевтів за змістом (Directorate-General …, 2022) свідчить про те, що предмет соціальної фармації в європейських країнах містить питання психології здоров'я та психологічної підтримки, а також питання з набуття практичних навичок роботи в команді, до складу якої входять різні фахівці охорони здоров'я. Результати проведеного аналізу зазначених освітньо-професійних програм підготовки майбутніх фармацевтів свідчать, що в європейських країнах приділяється висока увага практичній підготовці майбутніх фармацевтів до різних ситуацій, які можуть виникати в аптечних закладах – умови праці, питання професійної реалізації, вирішення конфліктних ситуацій та надання консультативних послуг пацієнтам із різними захворюваннями, надання психологічної самодопомоги на робочих місцях фармацевтів.

За результатами аналізу зарубіжних освітньо-професійних програм підготовки магістрів фармації, проведеного австралійськими ученими, з'ясовано, що для відпрацювання практичних навичок із надання самодопомоги на робочому місті фармацевтів в освітньо-професійні програми впроваджено активні навчальні заходи у вигляді інтерактивних ігор, рольових ігор для подальшого відпрацювання надання фармацевтичної допомоги справжнім пацієнтам із питань психічного здоров'я. Зазначені методи навчання в подальшому позитивно впливають на зменшення стигми (Mental Health First Aid, 2023).

Досвід зарубіжних країн свідчить про активне впровадження в освітньо-професійні програми підготовки фармацевтів освітніх програм MHFA з доведеною ефективністю, запропонованих США. Ці освітні програми долучені до переліку обов'язкових дисциплін, упроваджені в 25 університетах світу та рекомендовані Всесвітньою Організацією охорони здоров'я (ВООЗ, 2022). В освітньому курсі MHFA, спрямованому на міжпрофесійну взаємодію лікарів та фармацевтів, виокремлюється підрозділ із надання самодопомоги на робочому місті фармацевтів із питань психічного здоров'я (The National Council …, 2022).

Таким чином, спостерігаємо, що в зарубіжні освітньо-професійні програми підготовки магістрів фармації активно впроваджується як обов'язкова дисципліна поглиблена програма MHFA для фармацевтів, побудована на компетентнісній основі. Освітня програма MHFA містить вбудовані модулі з питань психічного здоров'я в освітніх дисциплінах фармакології, фармакотерапії, а також припускає розвиток навичок надання самодопомоги з питань психічного здоров'я на робочих місцях фармацевтів.

У Проєкті плану відновлення України, у матеріалах робочої групи "Охорона здоров'я" наголошується на дефіциті кадрових ресурсів для подальшої гармонізації національних європейських практик з одночасною відсутністю міжнародного досвіду посилення під час воєнних конфліктів. Тому першочерговим завданням має бути підготовка висококваліфікованих фармацевтів до роботи в "динамічному середовищі", які мають змогу адаптуватися до будь-яких зовнішніх і внутрішніх факторів за для виконання таких викликів (WHO, 2022).

Окремо зауважимо, що на сьогодні активно реалізується оперативна дорожня карта "Пріоритетних багатосекторних заходів з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в Україні під час війни" за підтримки ВООЗ та Першої леді України Олени Зеленської. Відповідно до дорожньої карти фармацевти та асистенти фармацевтів належать до системи охорони здоров'я. Проте зазначені фахівці фармацевтичного сектору стоять осторонь означеної програми в розділі "Охорона здоров'я". Зазначимо, що в реалізації "багатосекторних заходів" задіяні фахівці освітньої галузі. Згідно з документом рекомендовано внесення в освітньо-професійні програми навчальних програм із питань розвитку навичок самодопомоги з питань психічного здоров'я громадян України (WHO, 2022).

У контексті проведеного дослідження проаналізовано зміст 26 освітньо-професійних програм спеціальності 226 "Фармація, промислова фармація", внесених в Єдину державну електронну базу з питань освіти (ЄДЕБО). Також досліджено предметні галузі, які розкривають питання підготовки майбутніх фармацевтів до стресу. Встановлено, що зазначені питання розкрито фрагментарно і відображено в таких вибіркових дисциплінах, як: "Основи соціальної психології", "Народна психологія", "Психологія конфліктів", "Психологія поведінки споживача", "Психологія спілкування". Результати проведеного аналізу робочих програм навчальних дисциплін свідчать про те, що перелічені дисципліни розкривають питання психології спілкування та поведінки споживача, які спрямовані на продажі лікарських засобів. Проте розвиток навичок із надання самодопомоги з питань психічного здоров'я на робочих місцях, а саме, розвиток навичок стійкості майбутніх професіоналів фармації до стресових ситуацій, розглядається фрагментарно.

Окрему увагу привертають навчальні програми, які запропоновані як вибіркові дисципліни: "Перша психологічна допомога під час воєнного стану" та "Організація медико-фармацевтичної допомоги в екстремальних ситуаціях". Вони представлені як вибіркові компоненти в освітньо-професійних програмах підготовки магістрів фармації спеціальності 226 "Фармація, Промислова фармація" Донецьким національним медичним університетом (м. Лиман).

Окремо слід наголосити, що на сьогодні відбувається активна підготовка лікарів загальної практики за адаптованою програмою ВООЗ. Ця освітня програма безперервного професійного розвитку представлена на освітньому порталі Академії національної служби здоров'я України (Академія НСЗУ, 2023). Освітній курс містить основні розділи з надання медичної допомоги із питань психічного здоров'я, запропоновані освітнім курсом MHFA. Також виокремлено ряд модулів із надання психологічної самодопомоги (Академія НСЗУ, 2023). Ці модулі такоє є і в зарубіжних освітньо-професійних програмах підготовки фармацевтів.

Отже, вважаємо за доцільне адаптувати для здобувачів вищої фармацевтичної освіти спеціальності 226 "Фармація, Промислова Фармація" програми mhGAP для лікарів загальної практики, розроблені ВООЗ. Зазначені дії в подальшому приведуть не тільки до збереження психічного здоров'я фармацевтів, а й попередять їх раннє професійне вигорання, вплинуть на якість надання фармацевтичної допомоги населенню країни.

Таким чином, проведений компаративний аналіз свідчить про те, що питанням підготовки майбутніх вітчизняних фармацевтів до стресових ситуацій, роботи у надзвичайних ситуаціях розглядається фрагментарно, а тому потребує впровадження в освітній процес освітніх компонентів із розвитку навичок надання самодопомоги з питань психічного здоров'я на робочому місці.

Дискусія і висновки

За результатами проведеного компаративного аналізу зарубіжних наукових праць, нормативно-правових документів, зарубіжних та українських освітньо-професійних програм підготовки магістрів фармації за спеціальністю 226 "Фармація, промислова фармація" з'ясовано.

1. Простежується прямий взаємозв'язок між добробутом фармацевтів, організацією робочого місця, професійним вигоранням і стресостійкістю фармацевтичних працівників та необхідністю впровадження кращих практик підготовки майбутніх фармацевтів до надання психологічної самодопомоги.

2. Досліджено, що зарубіжні освітньо-професійні програми підготовки магістрів фармації містять обов'язковий спеціалізований освітній курс із питань психічного здоров'я для фармацевтів та містить вбудовані модулі в навчальні програми окремих дисциплін – фармакології лікарських засобів та фармакотерапії.

3. Встановлено, що вітчизняні освітньо-професійні програми підготовки магістрів фармації за спеціальністю 226 "Фармація, промислова фармація" містять як вибіркові дисципліни окремі питання психічного здоров'я. Донецьким національним медичним університетом започатковано як вибіркову дисципліну програму

"Надання першої психологічної допомоги під час воєнного стану".

Перспективи подальших досліджень. Адаптувати та впровадити в українські освітньо-професійні програми підготовки фармацевтів за спеціальністю 226 "Фармація, промислова фармація" як обов'язкову дисципліну програму mhGAP для лікарів первинної медико-санітарної допомоги.

Внесок авторів: Наталія Білоусова – концептуалізація, методологія дослідження, аналіз літературних джерел, підготовка чернетки рукопису; Олена Зеліковська – підготовка огляду літератури, перегляд та редагування рукопису.

Список використаних джерел

Академія НСЗУ. (2023). *Ведення поширених психічних розладів на первинному рівні медичної допомоги із використанням керівництва mhGAP*. https://academy.nszu.gov.ua/course/view.php?id=183#section–0

ВООЗ. (2022). *Пріоритетні багатосекторні заходи з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в Україні під час та після війни: оперативна дорожня карта.* www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/mhpss_framework_ukraine_ukr.pdf

Гадяк, І.В. (2022). Інтеграція психологічної складової професійної підготовки фармацевтів. *Перспективи та інновації науки*, 11(16), 36–45. https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-11(16)-36-45

Національна рада відновлення України від наслідків війни. (2022). *Проєкт плану відновлення України. Матеріали робочої групи "Охорона здоров'я"* (с. 184). https://www.kmu.gov.ua/news/uriad–predstavyv–proekt–planu–vidnovlennia–systemy–okhorony–zdorovia

Пляка, Л.В. (2020). До проблеми формування стресостійкості у майбутніх фармацевтичних фахівців. *Загальна психологія; психологія особистості*, С. 64–66. http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/12519/1/Тези_%20Сергієнко%20Н.П..pdf#page=64

Чумак, С. (2022). *Фармацевтична галузь під час війни: онлайн-зустріч українських HR*. Аптека. 10/11. https://www.apteka.ua/article/635345

Шульга, Л.І., & Количева, Т.В. (2020). *Стресостійкість як превентивний засіб запобігання професійного вигорання особистості*. https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/24286/1/Підготовка%20спеціалістів%20фармації%20%28life%20long%20learning%29_removed–110–113.pdf

Almogbel, Y. (2021). The Effect of Occupational Stress on the Quality of Life of Pharmacists in Saudi Arabia. *Risk Management and Healthcare Policy*, 14, 643–654. https://doi.org/10.2147/rmhp.s281317

Aluh, D.O., Anyachebelu, O. C., & Ajaraonye, C. I. (2020). Comparison of pharmacists' mental health literacy: Developed versus developing countries. *Journal of the American Pharmacists Association*, 60(5), S64–S72. https://doi.org/10.1016/j.japh.2020.05.003

Balayssac, D., Pereira, B., Virot, J., Lambert, C., Collin, A., Alapini, D., Gagnaire, J.-M., Authier, N., Cuny, D., & Vennat, B. (2017). Work-related stress, associated comorbidities and stress causes in French community pharmacies: a nationwide cross-sectional study. *PeerJ*, 5, Article e3973. https://doi.org/10.7717/peerj.3973

Bilousova, N., & Chuiko, O. (2023). Broadening of the roles of Good Pharmacy Practice in the context of preserving the mental health of the Ukrainian population. *Modern medicine, pharmacy and psychological health*, 2(12), 83–89. https://doi.org/10.32689/2663-0672-2023-2-12

Boyle, T.A., Bishop, A., Morrison, B., Murphy, A., Barker, J., Ashcroft, D.M., Phipps, D., Mahaffey, T., & MacKinnon, N.J. (2016). Pharmacist work stress and learning from quality related events. *Research in Social and Administrative Pharmacy*, 12(5), 772–783. https://doi.org/10.1016/j.sapharm.2015.10.003

Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs (European Commission). (2022). *Mapping and assessment of developments for one of the sectoral professions under Directive 2005/36/EC the profession of pharmacist.* Publications Office of the European Union. https://op.europa.eu/en/publication–detail/–/publication/1990d6c1–a40f–11ec–83e1–01aa75ed71a1

Hanna, L.A., Clerkin, S., Hall, M., Craig, R., & Hanna, A. (2022). The Resilience of Final-Year Pharmacy Students and Aspects of the Course They Found to Be Resilience-Building. *Pharmacy*, 10(4), 84. https://doi.org/10.3390/pharmacy10040084

Langran, C., Mantzourani, E., Hughes, L., Hall, K., & Willis, S. (2022). "I'm at breaking point"; Exploring pharmacists' resilience, coping and burnout during the COVID-19 pandemic. *Exploratory Research in Clinical and Social Pharmacy*, 5, 100104

McMillan, S.S., El-Den, S., O'Reilly, C.L., Roennfeldt, H., Theodorus, T., Chapman, J., Bailey, K., Crump, K., Collins, J.C., Ng, R., Stewart, V., & Wheeler, A.J. (2022). A training programme for community pharmacists to support people living with severe and persistent mental illness: Intervention mapping in the context of a pandemic. *Health Education Journal*, 001789692211304. https://doi.org/10.1177/00178969221130461

Mental Health First Aid. (2023). *National Council for Mental Wellbeing*. https://www.mentalhealthfirstaid.org

Rutter, P., Taylor, D., & Branford, D. (2013). Mental Health Curricula at Schools of Pharmacy in the United Kingdom and Recent Graduates' Readiness to Practice. *American Journal of Pharmaceutical Education*, 77(7), 147. https://doi.org/10.5688/ajpe777147

Weiss, S.S., Weiss, L., Clayton, R., Ruble, M.J., & Cole, J.D. (2023). The Relationship Between Pharmacist Resilience, Burnout, and Job Performance. *Journal of Pharmacy Practice*, 089719002311648. https://doi.org/10.1177/08971900231164886

Wong, L. S., Ram, S., & Scahill, S. L. (2023). Understanding the Risk Factors and Stressors Impacting Optimal Work Practices in New Zealand Pharmacies: A S.H.E.L.L Model Analysis. *Pharmacy*, 11(3), 90. https://doi.org/10.3390/pharmacy11030090

References

Akademiia NSZU. (2023). *Management of common mental disorders at the primary level of medical care with the guidance of the MGAP* [in Ukrainian]. https://academy.nszu.gov.ua/course/view.php?id=183#section–0

Almogbel, Y. (2021). The Effect of Occupational Stress on the Quality of Life of Pharmacists in Saudi Arabia. *Risk Management and Healthcare Policy*, 14, 643–654. https://doi.org/10.2147/rmhp.s281317

Aluh, D.O., Anyachebelu, O.C., & Ajaraonye, C.I. (2020). Comparison of pharmacists' mental health literacy: Developed versus developing countries. *Journal of the American Pharmacists Association*, 60(5), S64–S72. https://doi.org/10.1016/j.japh.2020.05.003

Balayssac, D., Pereira, B., Virot, J., Lambert, C., Collin, A., Alapini, D., Gagnaire, J.-M., Authier, N., Cuny, D., & Vennat, B. (2017). Work-related stress, associated comorbidities and stress causes in French community pharmacies: a nationwide cross-sectional study. *PeerJ*, 5, Article e3973. https://doi.org/10.7717/peerj.3973

Bilousova, N., & Chuiko, O. (2023). Broadening of the roles of Good Pharmacy Practice in the context of preserving the mental health of the Ukrainian population. *Modern medicine, pharmacy and psychological health*, 2(12), 83–89 [in Ukrainian]. https://doi.org/10.32689/2663-0672-2023-2-12

Boyle, T.A., Bishop, A., Morrison, B., Murphy, A., Barker, J., Ashcroft, D.M., Phipps, D., Mahaffey, T., & MacKinnon, N. J. (2016). Pharmacist work stress and learning from quality related events. *Research in Social and Administrative Pharmacy*, 12(5), 772–783. https://doi.org/10.1016/j.sapharm.2015.10.003

Chumak, S. (2022). 1. *The pharmaceutical industry during the war: an online meeting of Ukrainian HR*. Apteka, 11/12 [in Ukrainian]. https://www.apteka.ua/article/635345

Crespo-Gonzalez, C., Dineen-Griffin, S., Rae, J., & Hill, R. A. (2022). Mental health training programs for community pharmacists, pharmacy staff and students: A systematic review. *Research in Social and Administrative Pharmacy*. https://doi.org/10.1016/j.sapharm.2022.06.006

Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs (European Commission). (2022). *Mapping and assessment of developments for one of the sectoral professions under Directive 2005/36/EC the profession of pharmacist.* Publications Office of the European Union. https://op.europa.eu/en/publication–detail/–/publication/1990d6c1–a40f–11ec–83e1–01aa75ed71a1

Hadiak, I.V. (2022). Integration of the psychological component of professional training of pharmacists. *Perspektyvy ta innovatsii nauky*, 11(16), 36–45 [in Ukrainian]. https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-11(16)-36-45

Hanna, L.A., Clerkin, S., Hall, M., Craig, R., & Hanna, A. (2022). The Resilience of Final-Year Pharmacy Students and Aspects of the Course They Found to Be Resilience-Building. *Pharmacy*, 10(4), 84. https://doi.org/10.3390/pharmacy10040084

Ilardo, M.L., & Speciale, A. (2020). The Community Pharmacist: Perceived Barriers and Patient-Centered Care Communication. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(2), 536. https://doi.org/10.3390/ijerph17020536

Langran, C., Mantzourani, E., Hughes, L., Hall, K., & Willis, S. (2022). "I'm at breaking point"; Exploring pharmacists' resilience, coping and burnout during the COVID-19 pandemic. *Exploratory Research in Clinical and Social Pharmacy*, 5, 100104.

McMillan, S. S., El-Den, S., O'Reilly, C. L., Roennfeldt, H., Theodorus, T., Chapman, J., Bailey, K., Crump, K., Collins, J. C., Ng, R., Stewart, V., & Wheeler, A. J. (2022). A training programme for community pharmacists to support people living with severe and persistent mental illness: Intervention mapping in the context of a pandemic. *Health Education Journal*, 001789692211304. https://doi.org/10.1177/00178969221130461

Mental Health First Aid (2023). *National Council for Mental Wellbeing*. https://www.mentalhealthfirstaid.org.

Pliaka, L.V. (2020). To the problem of stress resistance formation in future pharmaceutical specialists. *Zahalna psykholohiia; psykholohiia osobystosti*, S. 64 [in Ukrainian]. http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/12519/1/Tezy_%20Serhiienko%20N.P..pdf#page=64

Rutter, P., Taylor, D., & Branford, D. (2013). Mental Health Curricula at Schools of Pharmacy in the United Kingdom and Recent Graduates' Readiness to Practice. *American Journal of Pharmaceutical Education*, 77(7), 147. https://doi.org/10.5688/ajpe777147

Shulha, L.I., & Kolycheva, T.V. (2020). *Stress resistance as a preventive means of preventing professional burnout of the individual* [in Ukrainian]. https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/24286/1/Pidhotovka%20spetsialistiv%20farmatsii%20%28life%20long%20learning%29_removed–110–113.pdf

The National Council for the Recovery of Ukraine from the Consequences of the War. (2022). *Project of the recovery plan of Ukraine / Materials of the*

working group "Health care". Materials of the working group "Health care" (p. 184) [in Ukrainian]. https://www.kmu.gov.ua/news/uriad–predstavyv–proekt–planu–vidnovlennia–systemy–okhorony–zdorovia

Weiss, S. S., Weiss, L., Clayton, R., Ruble, M. J., & Cole, J. D. (2023). The Relationship Between Pharmacist Resilience, Burnout, and Job Performance. *Journal of Pharmacy Practice*, 089719002311648. https://doi.org/10.1177/08971900231164886

WHO. (2022). *Priority multi-sectoral measures for mental health and psychosocial support in Ukraine during and after the war: operational road map* [in Ukrainian]. www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/mhpss_framework_ukraine_ukr.pdf

Wong, L. S., Ram, S., & Scahill, S. L. (2023). Understanding the Risk Factors and Stressors Impacting Optimal Work Practices in New Zealand Pharmacies: A S.H.E.L.L Model Analysis. *Pharmacy*, 11(3), 90. https://doi.org/10.3390/pharmacy11030090

Отримано редакцією журналу / Received: 10.11.23
Прорецензовано / Revised: 16.11.23
Схвалено до друку / Accepted: 25.11.23

Natalya BILOUSOVA, PhD, Senior Lecturer
ORCID ID: 0000-0001-6732-426X
e-mail: arinatala@gmail.com
Shupyk National Healthcare University of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Olena ZELIKOVSKA, PhD, Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0002-6559-9101
e-mail: o.zelikovska@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

DEVELOPING SELF-HELP SKILLS WITHIN THE CONTEXT OF PRACTICAL TRAINING IN MENTAL HEALTH ISSUES FOR MASTERS OF PHARMACY

Background. ***The aftermath of the war in Ukraine highlights the harmful effects of stressful situations on both the local population and pharmaceutical professionals. Undertaking preventative measures to maintain the mental well-being of the population, while also establishing self-help mechanisms in the workplace for issues related to mental health, will improve the quality of pharmaceutical care in the field of drug sales and curb early professional burnout among pharmacists. The purpose of this study is to perform a comparative analysis of educational and professional programmes in the specialty of 226 Pharmacy, Industrial Pharmacy, with the objective of assessing the level of masters of pharmacy training in facilitating their own mental health. The study will further investigate the incorporation of relevant course components in the curriculum.***

Methods. ***To attain the research goal, the authors utilized scientific literature, worldwide documents, official websites of academic Hiher education institutions, educational and professional programmes within the specialty of 226 Pharmacy, Industrial Pharmacy employing comparative analysis, systematisation, and generalisation methods.***

Results. ***The article presents a comparative analysis of educational and professional courses for Masters of Pharmacy in the 226 Pharmacy, Industrial Pharmacy Speciality. The documents and research findings of international scholars have been systematised to tackle the training of pharmacists to handle stressful situations and emergencies.***

Conclusions. ***The research conducted indicates that self-help in the workplace of pharmacists is a prevalent global practice, and it has been incorporated into specialised mental health education programmes in various countries. The authors believe that incorporating the best educational practices from Masters of Pharmacy training to include self-help for mental health issues in the workplace into national educational and professional programmes in the 226 Pharmacy, Industrial Pharmacy specialty shows promise.***

Keywords: ***Continuing professional development, educational programmes, Good Pharmacy Practice, mental health, pharmaceutical care, pharmaceutical education.***

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.